

UTICAJ PANDEMIJE COVID-19 NA PREHRAMBENU SIGURNOST, SIROMAŠTVO I SOCIJALNU ISKLJUČENOST

Mina Kovljenić¹, Jovana Škorić²

¹ Ekonomski fakultet u Subotici, Univerzitet u Novom Sadu, Segedinski put 9-11, Subotica, Republika Srbija,

² Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, Zorana Đinđića 2, Novi Sad, Republika Srbija
mina.sk90@yahoo.com

SAŽETAK

Pandemija virusa COVID-19 počela je da se širi ubrzanim tempom od pojave u decembru 2019. godine izazivajući značajne negativne efekte na globalnom nivou. Efekti pandemije su prisutni i danas, što za rezultat ima negativne posledice na prehrambene sisteme, sa direktnim i indirektnim implikacijama na živote svih, a posebno na najsiromašnije i najugroženije zajednice. Stotine miliona ljudi je i pre izbijanja pandemije bilo siromašno i neuhranjeno, a ukoliko se ne preduzmu odgovarajuće mere i akcije, očekuje se povećanje ovih brojki na globalnom nivou. Cilj rada jeste analiza posledica pandemije na globalne zajednice, njihovu prehrambenu sigurnost, siromaštvo i socijalnu isključenost. Dugoročno gledano, kombinovani efekti samog COVID-19, odgovarajuće mere za ublažavanje negativnih efekata i nova globalna recesija mogli bi, bez koordiniranog delovanja, poremetiti funkcionisanje prehrambenih sistema i produbiti (već postojeće) siromaštvo i socijalnu isključenost određenih pojedinaca, grupa i/ili zajednica. Rezultati istraživanja daju predlog mera za ublažavanje negativnih efekata pandemije na prehrambenu sigurnost, siromaštvo i socijalnu isključenost što može da bude plodna osnova za kreiranje odgovarajućih (socijalnih) politika koje će biti u skladu sa Milenijumskim razvojnim ciljevima.

Gljučne reči: pandemija, prehrambena sigurnost, socijalna isključenost, siromaštvo.

UVOD

Veliki broj gladnih i neuhranjenih podstakao je Ujedinjene nacije 2000. godine da usvoje Milenijumske razvojne ciljeve. Iako su postignuta značajna dostignuća širom sveta kroz postavljanje Milenijumskih razvojnih ciljeva, napredak je bio neujednačen u mnogim regionima i zemljama, jer su milioni ljudi i dalje ostali siromašni i prehrambeno nesigurni. Kako bi se rešili navedeni problemi, bilo je potrebno definisati globalnu razvojnu agendu za period nakon 2015. godine, kroz koju su UN usvojile niz ciljeva kojima je predviđeno da se okonča siromaštvo, zaštiti planeta i obezbedi prosperitet, kao deo ciljeva održivog razvoja do 2030. godine.

Pandemija COVID-19 proširila se širom sveta od kraja 2019. godine ostavljajući duboke implikacije na globalnu prehrambenu sigurnost, siromaštvo i socijalnu isključenost. Došlo je velikih poremećaja u lancima snabdevanja hranom i velikog globalnog ekonomskog usporavanja. Navedeno je rezultiralo nižim dohotkom i višim cenama pojedinih namirnica, stavljajući hranu van domašaja mnogih i time zaustavljajući napore da se ispuni Cilj održivog razvoja (SDG) 2: „Okončati glad, dostići prehrambenu sigurnost i promovisati održivu poljoprivredu” (United Nations, 2015). Situacija sa pandemijom je veoma dinamična i karakteriše visok stepen neizvesnosti. Prema Svetskoj zdravstvenoj organizaciji, najgori efekti tek slede, a većina zdravstvenih analitičara predviđa da će ovaj virus nastaviti da cirkuliše još najmanje jednu ili dve godine (Scudellari, 2020). Pojedine grupe će biti izloženije riziku od drugih, zbog uticaja pandemije na prehrambenu sigurnost. Najugroženija populacija u većini vanrednih situacija je ona koja je već siromašna i prehrambeno nesigurna. Više od 820 miliona ljudi je već i pre pandemije bilo klasifikovano kao prehrambeno nesigurno. Posmatranje prehrambene sigurnosti i procene zasnovane na modelima sugerišu da su pogoršani uslovi zapošljavanja i drugi faktori od februara 2020. godine gurnuli čak 45 miliona ljudi u prehrambenu nesigurnost, od kojih većina (33 miliona)

živi u južnoj i jugoistočnoj Aziji, a ostatak u podsaharskoj Africi. Procene sugerišu da bi broj ljudi koji bi mogli biti gurnuti u ekstremno siromaštvo u 2020. godini iznosio oko 49 miliona ljudi, a dodatnih 130 miliona ljudi može se pridružiti redovima ljudi koji žive u ekstremnom siromaštvu do 2030. godine (Food and Agriculture Organization [FAO], 2020).

Ekonomska analiza sugeriše da će posebno manje razvijene zemlje, koje imaju sledeće karakteristike biti među najteže pogođene pandemijom:

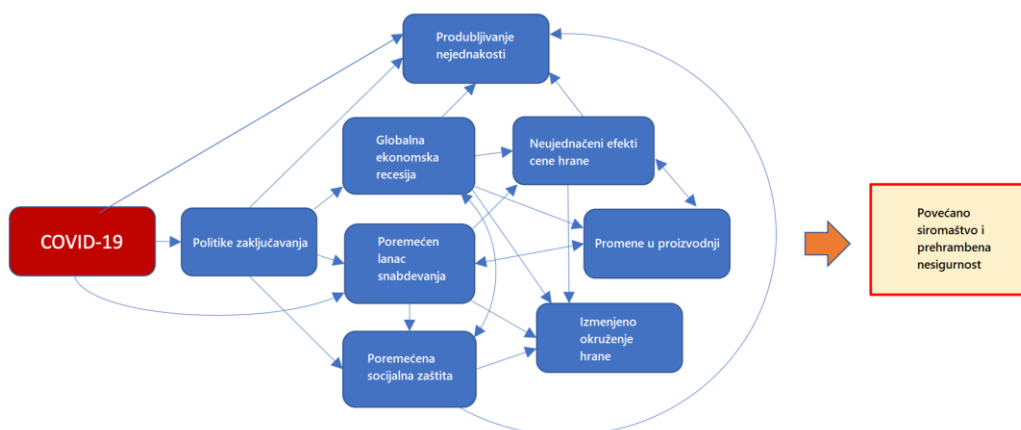
- velika zavisnost od uvoza hrane (kako za potrošnju tako i za proizvodnju),
- veliko oslanjanje na izvoz osnovnih poljoprivredno-prehrambenih proizvoda,
- značajan nivo javnog duga i/ili niske devizne rezerve,
- veliko oslanjanje na izvoz radne snage i na doznake (Cooperazione Internazionale [COPPI], 2020).

Predmet istraživanja predstavlja analiza uticaja pandemije COVID-19 na prehrambene sisteme, a posebno najsiromašnije i najugroženije zajednice. Iz navedenog proizilazi i *cilj istraživanja*, a to je analiza posledica pandemije na globalne zajednice, njihovu prehrambenu sigurnost, siromaštvo i socijalnu isključenost.

UTICAJ PANDEMIJE COVID-19 NA PREHRAMBENU SIGURNOST

Prehrambena sigurnost se nalazi visoko na listi globalnih razvojnih prioriteta. Razumevanje pitanja prehrambene sigurnosti u globalnom kontekstu evoluiralo je tokom vremena, paralelno sa napretkom u znanju i tehnologiji, promenom uslova u svetskoj ekonomiji i odgovarajućim promenama interesa nacionalnih i međunarodnih kreatora politike. Postoje razne definicije prehrambene sigurnosti, a najčešće korišćena definicija nastala 1996. godine na Svetskom samitu hrane, ukazuje da "prehrambena sigurnost, na individualnom nivou, nivou domaćinstva, nacionalnom, regionalnom i globalnom nivou se postiže kada svi ljudi, u svakom trenutku, imaju fizički i ekonomski pristup dovoljnoj količini, bezbedne hrane odgovarajuće nutritivne vrednosti za ispunjavanje njihovih prehrambenih potreba i preferencija neophodnih za aktivan i zdrav život" (FAO, 1996).

Pandemija COVID-19, čiji efekti su prisutni i danas, ima negativne posledice na prehrambene sisteme, sa direktnim i indirektnim implikacijama na živote svih, a posebno najsiromašnije i najugroženije zajednice. Ona je ostavila traga na prehrambenu sigurnost i sve njene dimenzije: dostupnost (adekvatnost ponude), pristup hrani, korišćenje hrane i stabilnost ponude i tražnje. Pandemija direktno utiče na prehrambene sisteme kroz uticaje na ponudu i tražnju za hranom, a indirektno kroz smanjenje kupovne moći i kapaciteta za proizvodnju i distribuciju hrane, što će imati različit uticaj i snažnije će uticati na siromašne i prehrambeno nesigurne.

Slika 1: Uticaj pandemije COVID-19 na prehrambenu sigurnost.
Figure 1: Impact of the COVID-19 pandemic on food security.

Na *Slici 1* prikazano je kako je pandemija COVID-19 uticala na čitav prehrambeni sistem, izazivajući značajne negativne posledice na globalnu prehrambenu sigurnost. Pandemija je uticala sve elemente prehrambenog sistema, od primarne ponude, preko prerade, trgovine, kao i na nacionalne i međunarodne logističke sisteme, do finalne potrošnje. Takođe, uticala je na tržišta faktora proizvodnje, na radnu snagu i kapitalna ulaganja u proizvodnji. Kanali prenosa efekta pandemije uključuju brojne makroekonomske faktore, posebno promene deviznog kursa i tržišta energije i kredita, kao i očekivani porast nezaposlenosti i kontrakcije ukupne ekonomske aktivnosti (Schmidhuber, Pound, Qiao, 2020).

Poljoprivredna proizvodnja u velikoj meri zavisi od dostupnosti i cena potrebnih inputa. Intenzitet upotrebe svakog faktora proizvodnje razlikuje se u zavisnosti od poljoprivrednih sistema i utiče na promenu ulaznih troškova. Do promena u korišćenju proizvodnih inputa mogu da dovedu brojni faktori, uključujući poremećaji u transportnom sistemu, kašnjenje u carinjenju, ali i nedostatak kredita, veće kamate i kapitalni troškovi ili promene deviznog kursa, što može značajno povećati cenu poljoprivrednih inputa. Promene u korišćenju inputa posebno osećaju mali poljoprivredni proizvođači koji su većinom prehrambeno nesigurni. Više od 2 milijarde malih proizvođača, poljoprivrednih radnika, seoskih radnika i njihovih porodica su prehrambeno nesigurni i mogu biti nesrazmerno pogođeni ekonomskim šokom (FAO, 2020). Mali poljoprivredni proizvođači nemaju pristup tržištima, zemljištu, finansijama, infrastrukturi i tehnologijama, koje poseduju veći poljoprivredni proizvođači.

Na ponudu hrane značajno utiče i spoljno-trgovinska razmena. Mnoge manje razvijene zemlje zavise od poljoprivrede i velikim delom od izvoznih zarada. Visok udeo izvozne zarade od poljoprivrede, znači da su ove zemlje posebno izložene šokovima koji mogu proisteći sa globalnih poljoprivrednih tržišta. Neke zemlje Latinske Amerike su posebno izložene takvim šokovima, tako u zemljama poput Paragvaja, Argentine ili Gvatemale, više od 50% ukupne zarade od izvoza dolazi od izvoza poljoprivrednih proizvoda. Još su izloženije manje zemlje u kojima zarada od izvoza ne zavisi samo od poljoprivrede u celini već je koncentrisana na nekoliko poljoprivrednih proizvoda. Primeri uključuju Gvineju Bisau, Kiribati i Malavi, koje primaju više od 70% svoje izvozne zarade od poljoprivrede i još veći udeo od primarnih sirovina (Schmidhuber, Pound, Qiao, 2020).

Uticaj pandemije COVID-19 ne predstavlja samo rizik za poljoprivredni sektor kroz prekide u lancima snabdevanja, trgovine i prerade, već utiče i na konačnu tražnju. Glavni pokretač smanjenja tražnje je dugotrajno usporavanje ukupnog ekonomskog rasta, koje je uticalo na smanjenje kupovne moći potrošača. Prema predviđanjim globalni ekonomski rast je pao na 2,4% u 2020. godini, a za 2021. godinu očekuje se rast na skromnih 3,3% (Schmidhuber, Pound, Qiao, 2020). Pandemija je ostavila značajne posledice na život i egzistenciju miliona ljudi. Nezaposlenost je povećana posebno za radnike u neformalnom sektoru, kako u urbanim tako i u ruralnim oblastima, što je dovelo do gubitka prihoda. Neformalni radnici čine 60% globalne radne snage (COPPI, 2020), oni nemaju ili imaju ograničen pristup socijalnoj zaštiti, niti imaju ekonomsku sigurnost da uzimaju bolovanje. Osim navedenog, do gubitka prihoda je došlo usled smanjenja doznaka i tokova transfera novca, uzrokovanih zbog ograničenja migracionih kretanja i ekonomske krize koja je uticala na zemlje odredišta migracije. Pandemija je dovela do poremećaja u lokalnim, nacionalnim i globalnim lancima snabdevanja, kao i u lancima snabdevanja poljoprivrednim inputima sa posledicama na rezerve hrane i poljoprivredni sektor. Povećane su cene poljoprivredno-prehrambenih proizvoda, otežavajući prilagođavanje domaćinstava ovim promenama, jer smanjuju kupovnu moć potrošača, smanjuju unos kalorija, čime se sve više povećava broj ljudi koji se nalaze u siromaštvu i koji su prehrambeno nesigurni (Kovljenić, Raletić Jotanović i Nestorov-Bizonj, 2016).

Slika 2: Uticaj pandemije COVID-19 na prehrambene sisteme tokom vremena.

Figure 2: Impact of the COVID-19 pandemic on food systems over time.

Na *Slici 2* prikazani je uticaj pandemije COVID-19 na prehrambene sisteme i celokupnu globalnu zajednicu i njihovu prehrambenu sigurnost. Takođe, *Slika 2* prikazuje i promene u socijalnoj zaštiti, odnosno pandemija COVID-19 doprinela je tome da ugrožene grupe postanu još ugroženije. Globalni ekonomski pad, opsežne mere ograničavanja (kretanja) na teritorijama mnogih država, neadekvatna i nekonzistentna socijalna zaštita uslovi su značajan pad prihoda, što je dodatno uticalo na socijalno isključivanje pojedinih pojedinaca/grupa iz društva. Odnosno, (već) marginalizovano stanovništvo je u posebnom riziku zbog nemogućeg (ili organičenog) pristupa socijalnoj zaštiti, kao i drugim relevantnim sistemima. Pojedine studije (International Labour Organization [ILO], 2020) procenjuju da će pandemija COVID-19 dovesti do toga da će dodatnih 150 miliona ljudi “pasti” u ekstremno siromaštvo. Takođe, početak pandemije primorao je milione dece da ostanu kod kuće i da se školuju onlajn. Takva vrsta školovanja nije nova, međutim u periodu pandemije uslovi je potencijalnu isključenost najmarginalizovanih grupa koje se suočavaju sa dodatnim preprekama. Deca i mladi iz porodica sa niskim prihodima, migranti, Romi, deca sa različitim vrstama invaliditeta samo su neke od kategorija koje zahtevaju promociju inkluzivnog obrazovanja, a u periodu pandemije njihove jednake šanse za pristup obrazovanju znatno su ugrožene (Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD], 2020). Shodno tome, može da se zaključi da je siromaštvo kritička dimenzija koja dodatno pogoršava isključenost iz obrazovanja (Škorić, 2015). Imajući sve to u vidu, države će morati da se pripreme za drugačiju privredu i ekonomiju koje će omogućiti rast kapitala, radne snage i inovacije i na taj način delovati na zdravstvene, socijalne i ekonomske posledice do kojih je pandemija dovela.

MERE KAO ODGOVOR NA PANDEMIJU COVID-19

Dužina trajanja potencijalnih rizika pandemije COVID-19 na globalnu dostupnost hrane i cene hrane zavisice od trajanja izbijanja i ozbiljnosti preduzetih mera za suzbijanje. Kako se broj slučajeva COVID-19 povećava u zemljama širom sveta, verovatno će doći do poremećaja u lancima poljoprivredno-prehrambene nabavke. Iako je na početku krize u lancima snabdevanja bilo dovoljno hrane, do prekida u snabdevanju hranom došlo je usled porasta panike u kupovini, zbog zabrinutosti ljudi za nivo zaliha hrane tokom potencijalnih blokada. Pandemija koja je započela sa politikama ograničavanja i socijalnog udaljavanja, prvo je stvorila skok tražnje, usled panične kupovine i gomilanja hrane od strane potrošača, što je uticalo na kratkoročno povećanje tražnje za hranom. Međutim, nakon skoka u kupovini došlo je do pada tražnje, zbog smanjenja sposobnosti

za kupovinu hrane, u smislu gubitka prihoda i kupovne moći povezane sa gubitkom posla i zamrzavanjem ekonomskog sektora. Pad tražnje usled pada kupovne moći će zauzvrat uticati na sposobnost i spremnost poljoprivrednih proizvođača da ulažu i usvoje adekvatnu tehnologiju i dodatno će smanjiti proizvodnju i dostupnost hrane. Promene u kratkoročnim preferencijama usled percepcije o sigurnosti mogu postati dugoročne promene, što će se odraziti na prehrambene sisteme hrane, sredstva za život proizvođača hrane, različitost ishrane i prehrambenu sigurnost. Tako, ukoliko pandemija nastavi da se širi tokom dužeg vremenskog perioda, verovatno će doći do još ozbiljnijih poremećaja koji mogu smanjiti dostupnost hrane na tržištima u srednjem i dužem roku (The High Level Panel of Experts on Food Security and Nutrition [HLPE], 2020).

Radi ublažavanja negativnih uticaja pandemije i održavanje odgovarajućeg nivoa prehrambene sigurnosti neophodno je da budu uključeni svi akteri: poljoprivredni proizvođači i prerađivači, poslodavci u trgovini i industriji, udruženja radnika i poljoprivrednika, humanitarne i razvojne nevladine organizacije (NVO), nacionalne agencije za upravljanje vanrednim situacijama, trgovci hranom na veliko i malo, transportne kompanije/udruženja, agencije za javnu bezbednost.

Zbog toga je, u slučaju vanrednih situacija ključno uključivanje lokalnih zajednica. Tokom perioda pandemije, nacionalne vlade mogu biti preplavljene i onemogućene da pruže blagovremenu pomoć svakoj lokalnoj zajednici. Kako navodi Pan American Health Organization, neophodno je da se preduzmu odgovarajući koraci na lokalnom nivou kroz:

- saraduju sa nacionalnim vladama i pružaocima usluga u privatnom sektoru kako bi osigurali neophodne zalihe hrane (*dostupnost hrane*) tokom perioda od 6–12 nedelja kada mogu doći do poremećaja u normalnim zalihama hrane;
- osigurati da stanovništvo može dobiti hranu koja im je potrebna (*pristup hrani*), posebno najugroženije grupe (novorođenčad, mala deca i žene, starije osobe, beskućnici, ljudi koji žive sa HIV-om / AIDS-om i drugim hroničnim bolestima i osobe sa invaliditetom);
- edukovati javnost o neophodnosti povećane higijene, ishrane i sigurnog skladištenja hrane, kroz saradnju sa nacionalnim i regionalnim vladama na smanjenju neuhranjenosti (*korišćenje hrane*) (Pan American Health Organization [PAHO], 2020).

Efikan odgovor na pandemiju COVID-19 predstavlja jačanje otpornosti prehrambenih sistema. Budući da COVID-19 dovodi do poremećaja međunarodnih lanaca snabdevanja, premeštanje proizvodnje hrane ili traženje boljeg balansa između uvozne i lokalno proizvedene hrane dobra je strategija za izgradnju elastičnosti. Lokalna proizvodnja hrane predstavlja veliki izazov za siromašne zemlje, budući da nedostatak razvijenosti industrije i nedostatak potrebnih poljoprivrednih inputa, zahteva kupovinu spoljnih inputa kroz međunarodnu razmenu u poremećenom lancu snabdevanja. Mere treba da se usredsrede na održavanje globalnih lanaca snabdevanja hranom aktivnim i ublažavanje uticaja pandemije na čitav prehrambeni sistem. Tu treba pomenuti i uticaj socijalnih programa koji mogu umanjiti efekat kratkoročnih kriza.

ZAKLJUČCI

Pandemija COVID-19 je ukazala na jednu bitnu stvar, a to je da se prehrambena nesigurnost ne može posmatrati odvojeno od ostalih sektora: sektora zdravstva, porodične zaštite, trgovine i javnih usluga. Lokalne zajednice mogu ublažiti moguće prehrambene vanredne situacije kroz analizu prehrambene sigurnosti na lokalnom nivou i faktora od uticaja na njen nivo. Jedan od načina na koji lokalne zajednice mogu da smanje negativne efekte je kroz planiranje, pripremu odgovarajućih intervenih programa, kao i investicija pre nego što dođe do vanrednih okolnosti. Blagovremene reakcije u slučaju pojave vanrednih situacija, kao što je slučaj pandemije na prehrambenu sigurnost su neophodne. U suprotnom, kada se primeti nestašica hrane može biti prekasno za proizvodnju više hrane lokalno ili za nabavku hrane od strane nacionalnih vlada ili međunarodnih agencija. Zbog toga je neophodno da postoje odgovarajuće strateške reserve. Međutim, čak i ako hranu možete obezbediti u okviru lokalnih zajednica, kupovina i skladištenje hrane za prolazak kroz pandemijski talas od 6 do 12 nedelja postaće veoma skupo ako cene hrane porastu kako se očekivalo. U odsustvu blagovremenih reakcija, očekuje se da će efekte pandemije najviše osetiti najugroženija populacija.

Naime, nema sumnje da je pandemija pogoršala i nejednakost između ljudi, održivost usluga sistema socijalne zaštite, i obrazovnu inkluziju koja je započeta nekoliko decenija ranije. Nemogućnost nastave na daljinu, nedostatak IT opreme i/ili drugih tehničkih sredstava samo su neki od problema koje je produbila pandemija, a koji vode do socijalnog isključivanja.

Kako bi se efekti pandemije ublažili i kako bi se pripremili za buduće vanredne situacije, na prvom mestu neophodne je kreirati odgovarajućih prehrambenih politika. Prehrambene politike treba da utiču na transformaciju prehrambenih sistema u celini, kroz osnaživanje ranjivih i marginalizovanih grupa i promovisanje održivosti u svim aspektima lanaca snabdevanja hranom, od proizvodnje do potrošnje. Zbog toga se danas sve više govori o održivoj poljoprivrednoj proizvodnji, koja se zasniva na pametnom korišćenju obnovljivih resursa, čime se omogućava ispunjavanja potreba budućih generacija (Kovljenić i Raletić Jotanović, 2020). Na kraju neophodno je da prehrambene politike budu fleksibilne, uzimajući u obzir specifičnosti svake zajednice. Potreba za fleksibilnim politikama proizilazi iz varijabilnog uticaja pandemije na prehrambenu sigurnost i ishranu na različitim lokacijama i na različite populacije i grupe, uključujući promenljivi uticaj na radnike u prehrambenom sistemu, poljoprivrednike u različitim zemljama i na različite useve, rodno diferencirani uticaji i uticaj na prehrambeno nesigurnu populacije.

Suočeni sa toliko važnih prioriteta kao što su smanjenje prehrambene nesigurnosti, stabilizacija prihoda, sprečavanje daljeg ekonomskog pada, stabilizacija sistema socijalne zaštite i sl., politike ekonomskog i socijalnog oporavka biće izuzetno zahtevne u period posle pandemije. Odnosno, ako se socijalna kriza stvorena pandemijom COVID-19 na odgovarajući način ne reši kroz proaktivne mere prehrambene i socijalne politike, može se očekivati dugoročno povećanje nejednakosti, isključenosti, siromaštva i diskriminacije globalnom nivou.

LITERATURA

- Cooperazione Internazionale (2020). COVID-19: Food security and livelihood impact assessment. Preuzeto 10.05.2021. sa: <https://coop.int/uploads/home/15f16aac0bd18d.pdf>.
- Food and Agriculture Organization (1996). Rome Declaration on World Food Security and the World Food Summit Plan of Action. Retrieved May 15, 2021, from <http://www.fao.org/home/en/>
- Food and Agriculture Organization (2020). Policy Brief: The Impact of COVID-19 on Food Security and Nutrition. Rome: FAO. Retrieved May 15, 2021, from <http://www.fao.org/home/en/>
- High Level Panel of Experts on Food Security and Nutrition (2020). Impact of COVID-19 on Food Security and Nutrition (FSN). Draft HLPE Issue Paper. Preuzeto 10.05.2021. sa: https://fsccluster.org/sites/default/files/documents/2020-03-19_impact_of_covid-19_on_fsn_-_hlpe_-_final_draft.pdf.
- International Labour Organization (2020). Social Protection Responses to the COVID-19 Crisis: Country Responses and Policy Considerations. Geneva: ILO.
- Kovljenić, M., Raletić-Jotanović, S., Nestorov-Bizonj, J. (2016). Prediktori kupovine poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u Republici Srbiji. *Agroekonomika*. 45(72), 95-102.
- Kovljenić, M., Raletić Jotanović, S. (2020). Food security issues in the former Yugoslav countries. *Outlook on Agriculture*, 20(10), 1-9.
- Organisation for Economic Co-operation and Development (2020). The Impact of COVID-19 on Student Equality and Inclusion: Supporting Vulnerable Students During School Closures and School Re-Openings. Preuzeto 29.05.2021. sa: <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/the-impact-of-covid-19-on-student-equity-and-inclusion-supporting-vulnerable-students-during-school-closures-and-school-re-openings-d593b5c8/>.
- Pan American Health Organization, (2020). Food security in a pandemic. Preuzeto 10.05.2021. sa: https://www.paho.org/disasters/dmdocuments/RespToolkit_14_Tool%207_FoodSecurityinaPandemic.pdf.

- Schmidhuber, J., Pound, J., & Qiao, B. (2020). COVID-19: Channels of transmission to food and agriculture. *Rome: Food and Agriculture Organization*.
- Scudellari, M. (2020). How the pandemic might play out in 2021 and beyond. *Nature*, 22-25.
- Škorić, j. (2015). Socijalna isključenost kao socijalni problem. *Socijalni problemi krivice*, 237,171-190.
- United Nations (2015). Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. Preuzeto 20.04.2021. sa: https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E.

THE IMPACT OF THE COVID-19 PANDEMIC ON FOOD SECURITY, POVERTY AND SOCIAL EXCLUSION

Mina Kovljenić¹, Jovana Škorić²

¹ University of Novi Sad, Faculty of Economics in Subotica, Segedinski put 9-11, 24 000 Subotica, Serbia, mina.sk90@yahoo.com

² University of Novi Sad, Faculty of Philosophy, Zorana Đinđića 2, 21 000 Novi Sad, Serbia

ABSTRACT

The COVID-19 virus pandemic has begun to spread at an accelerated pace since its outbreak in December 2019, causing significant negative effects globally. The effects of the pandemic are still present today, resulting in negative consequences for food systems, with direct and indirect implications for the lives of all, especially the poorest and most vulnerable communities. Hundreds of millions of people were poor and malnourished even before the outbreak of the pandemic, and if appropriate measures and actions are not taken, these numbers are expected to increase globally. The aim of this paper is to analyze the consequences of the pandemic on global communities, their food security, poverty and social exclusion. In the long run, the combined effects of COVID-19 itself, appropriate mitigation measures and a new global recession could, without coordinated action, disrupt food systems and deepen (already existing) poverty and social exclusion of certain individuals, groups and/or communities. The results of the research propose measures to mitigate the negative effects of the pandemic on food security, poverty and social exclusion, which can be a fertile basis for creating appropriate (social) policies that will be in line with the Millennium Development Goals.

Keywords: pandemic, food security, social exclusion, poverty.